

levelzésükbe. Thienemann szerint⁹ Dudits volt a magyar erazmisták legpraegnansabb egyénisége. Nem volt reformátor, de a felvilágosodás előhírnöke. Próbáljuk meg ezen az úton megérteni politikai állásfoglalását is. Báthoryhoz személyes kapcsolat nem fűzte. Mint felvilágosult humanista talán kissé hazátlan lett. A pápa a tridenti zsinatról hazaküldte, képét in effigie elégettette. Csoda-e, ha önrzete szűkebb hazáján túl vitte, ami még nem jelenti azt, hogy itt megelégedett életet is folytatott. Hűsége a császár iránt inkább becsülendő. Nem lépett ki a császári szolgálatból várható új előnyökért akkor, amikor Báthory bevonult Krakkóba. Pedig Miksával már nem is találkozott többé, a császár még ebben az évben elhunyt. Dudits karrierje végetért, de politikai pályáját becsülettel fejezte be.

M. Ernusz Johanna.

*

Zur richtigen Beurteilung Andreas' Dudits.

Der hervorragende Humanist und Diplomat Andreas Dudits wird oftmals falsch beurteilt, weil er den kaiserlichen Dienst um persönliche Vorteile, die ihn neben Stephan Bathory erwarteten, nicht verliess. Die Briefe Martin Berzeviczy's und Wolfgang Kovacsóczy's, der Vertrauten Báthory's, welche darüber zeugen, wie sie Dudits an ihr Lager locken wollten, sind in dem Wiener Staatsarchiv aufbewahrt. Die nicht einmal vor Drohungen zurückschreckenden Briefe blieben aber ohne Erfolg. Dudits berichtete treu dem Kaiser über die Angelegenheit und wies alle diesbezüglichen Bestrebungen entschieden zurück. Diese eher lobenswerte, als tadelhafte Standhaftigkeit zeigt den starken Charakter des gewesenen Bischofs und ist von der Lage, die sich für ihn in seinem Vaterland durch die päpstliche Ausweisung vom Tridenter Konzil als unhaltbar erwies, klar abzuleiten. Diese Lage liess den diplomatischen Dienst gerade an der Seite Báthorys nicht zu, den er schon in den Paduaer Studienjahren zu vermeiden suchte.

M. Johanna Ernusz.

Gróf Teleki József intelmei fiához a szabadkőműves rendbe való belépés ellen.

Az alábbi két levélre Imre Sándor egyetemi tanár hívta fel a figyelmem, aki gr. Teleki Lászlónak, a „Kegyenc“ írójának családtörténetével foglalkozva találta azokat az Erdélyi Múzeum Egyesület levéltárában. A Rousseau-barát gr. Teleki József a „Kegyenc“ írójának nagyapja volt. Mindkét levele intést tartalmaz fiához: gr. Teleki Lászlóhoz (a „Kegyenc“ írójának hasonló nevű apjához) a szabadkőművesség ellen. E levelek szerzőjük személyén kívül azért is érdekesek, mert belőlük látszik, hogy egyes főúri körökben hogyan vélekedtek a szabadkőművességről. Az „Essai sur la foiblesse des Esprits-forts“ szerzőjénél különben sem lephet meg bennünket ez a határozott állásfoglalás.

Gr. Teleki József fiához, Lászlóhoz, Göttingába, 1786. március 15-én, Bécsből többek közt ezeket írja:

„...Tudod, édes fiam, hogy az írásban adott instrukcióm mellett felhíván tégedet az öcséddel együtt elindulástok előtt Szirákon, azt mondtam szóval, hogy teljességgel nem akarom, hogy egyitek is az freimaureri társaságba álljon, tudván, hogy Cornides (T. L. tanítója) uram az. Erre mindketten engedelmességeteket ígértétek. Mely szerint nagy kedvetlenséggel esék itten tudtomra, hogy te, mihelyt ide feljöttél, mindjárt egész erővel azon voltál, hogy még itt a freimaurerek közé állj és nem rajtad mult el, ha elmúlt. Tudod, fiam, mit fogadtál, mikor a Bécsbe való feljöveteleddel oly nagyon megsértettél, hogy t. i. csak azt bocsássam meg, soha meg nem igyekezel bántani. E pedig még nagyobb megsértődé-

⁹ Mohács és Erasmus. Pécs, 1925. (Minerva.)

semre lett volna és van, mert az ifjúi szelesség volt, e pedig megátalkodott vakmerő indulatból és atyáddal való nem gondolásodból származott. Mely szerint jelentem, hogy ezen akaratodról letégy, mert egyfelől semmi szükséged reá nincs, mert se jobb, se tudósabb vagy okosabb az által, se pedig gazdagabb vagy egészségesebb az által minden bizonynal nem lesz, másfelől pedig az én rendelkezésemet falban rugod. Azt bizony, édes fiam, tudd meg, hogy én bizony szeretlek, de az én szeretetem nem vak és ha te olyan dologban a te kedvedet megszegnem s ezután is leszen, amelyben te engem meg nem akadályozhatsz, mert én bizony egy engedetlen fiannál inkább tudom szeretni akárkinek annál jobb fiát. Emellett pedig az Úr Istennek áldását sem várhatod magadra. Mely dologról elvárom haladék nélkül igaz indulattal irandó válaszodat.“

Teleki László válasza nem ismeretes, de tartalmára következtetni lehet apja későbbi leveléből (Pestről, 1786. szeptember 4.):

„Akarom nagyon, hogy abban a társaságban nem állottál és amint irod, nem is fogsz állani az én megegyezésem nélkül. Ezt kívánja a fiui szeretet és kötelesség és ezekkel egyben köttetett Isten áldása. Ha jó okait adhatod arra való vágyódásodnak, vagy inkább ha jó okait adhatnád, nem csak reád nézve való megegyezésemet örömet adnám, hanem magam is veled együtt közikbe kész volnék állani. De édes fiam, amely argumentumokat vagyis inkább indító okokat te elé hozol, az csak jól gondolkodó gyermeknél se érne semmit, annyival inkább megért eszü embernél. Ha az a motivum, hogy egy Feder [göttingai egyetemi tanár] egy ..... etc. ezt cselekszi és gyönyörködik benne s szerencséjének tartja, hogy ezt cselekedte vagy cselekedhette etc. — érne valamit, úgy nincs olyan hibás dolog, amelyet szépnek nem tehetnénk. Ugy az erkölcssteleniséget a Dávid, a Salamon, a Julius császár, a Henricus IV's példájával, a vallástalanságot, isteni félelemnek megutalásával a Cherbury, a Tindal, Voltaire, Diderot, D'Argens, Frederic le Grand példájával jónak és tetszhetőnek tehetnők. Praejudiciis auctoritatis non laborat vir sapiens. Valaki még abba a társaságba állott, egyik se tudta előre vagy igen kevés, hogy miből áll. És így abból, hogy oda állott, levitáznál egyéb nem látszhatik ki. Ha már egyszer oda állott, az esküvése már annyira megkötheti, hogy a voxa szabadsága az által egészen elveszhetett. Ha pedig csak praesumptióból kellene is itélni azon szerzetről, rosszabb praesumptiót tehet ez ellen nem annyira az, hogy sok gazember és az emberi nemzet sepreje a leghíresebb logekben, mint Száldobosi a berliniben, vétetett bé, mert ez hibából és nem-ismerésből is megeshetett, mint az, hogy ilyen ember mocskai gyakran igen nagy tiszteletben vannak azon társaság előtt, amelyre leider! leider! leider! én is sok példákat tudnék mondani. Különben mikor haza jő az urfi, akkor is eleget beszélhetünk erről, mert itt már ritka tisztartó és kulcsár, aki az nem volna s gondolom, hogy már valamelyik lovászom is az.“

Jancsó Elemér.

*

Les admonestations du comte Joseph Teleki à son fils pour l'empêcher de se faire admettre dans une loge de francs-maçons.

L'ami hongrois de Rousseau qui est l'auteur d'un „Essai sur la foiblesse des esprits-forts“ adresse les deux lettres ci-dessus à son fils Ladislás. Il y proteste contre l'intention de son fils de recevoir le tablier de franc-maçon et cite des arguments fort raisonnables contre cette institution que personne ne saurait connaître avant son initiation. E. Jancsó.

Charles de Lespine Magyarországon.

Charles des Lespine szinte ismeretlen név a francia zenc- és irodalomtörténetben. Nyolc évvel ezelőtt fedezte fel és emelte ki az ismer-